

ИЗ ИСТОРИЈЕ КРИВИЧНИХ НАУКА

§ 1. О иступима у опште.

I. С обзиром на своју деобу кривичних дела према величини и врсти казни у злочине, преступе и иступе, законодавац је скупио иступе у засебан одељак Казненог Законика: у *част* трећу (§§ 310–397). Овако је учињено по угледу на пруски Казнени Законик. У ранијим пројектима овог Казненог Законика међутим о иступима се је говорило у истој глави, у којој и о злочинима и преступима, и то уз онај злочин или преступ, на који се је овај или онај иступ односио.¹ Но увидело се је, да је ова метода погрешна из три разлога: 1. Она би довела у заблуду појимање народно, кад овај види, да су најтежа кривична дела, чије је инкримисање по себи разумљиво, привидно изједначена с најлакшим иступима, које често нико не сматра без изричне позитивне одредбе за инкриминисане; 2. услед ње се границе надлежности не би могле познати; 3. најзад полицијски казнени закони се у току времена обично раније и чешће мењају и допуњују него остали казнени закони.²

Многи иступи предвиђени у трећој части Казненог Законика одnose се на злочине и преступе из друге части: одредбе, у којима је реч о тим иступима имају за циљ, да спрече оне злочине и преступе. Али поред ових иступа има и других, који немају везе са злочинима и преступима, а сем тога и кривичних дела, која су уједно и злочини и преступи, као н. пр. крађа, утаја и превара.

II. По себи се разуме, да законодавац није могао предвидети у III. части све иступе. Има доста иступа чисто локалног значаја, а сем тога с културним развитком се непрестано појављује потреба нових иступних инкриминација, које је немогуће унапред предвидети. Али се с културним развитком друштва број дела, које треба инкриминисати као иступе, далеко брже умножава него број дела, која треба инкриминисати као злочине или преступе. Зато с обзиром на ово, као и с обзиром на то, што иступи локалног значаја због своје многобројности не могу наћи места у Казненом Законику, потребно је дати полицијским властима право, да и оне саме својим наредбама инкриминишу као иступе ова или она дела, кад со за то потреба укаже. Ово право дато им је у § 326 к. з. Али је ово њихово право ипак ограничено, јер је законодавац у овом §-у:

1 B. *Gottdammer* die Materialien zum Strafrecht buche für die preussischen Staaten II 706.

2 B. *Gottdammer* 706.

а) С једне стране одродио *добра*, повреда којих може од месне полицијске власти бити инкриминисана као иступ. Та су добра: сигурност лица или имања; уредност и угодност јавног саобраћаја на друмовима, путовима, улицама и у опште јавним местима; сигурност и уредност на приватним саобраћајним средствима: приватним железницама, лађама, трамвајима, омнибусима и томе подобно; одржавање чистоте и свега онога, што би било на корист и заштиту здравља грађана, мира и спокојства како појединих лица тако и целе општине; чување јавног морала; и одржање реда у местима и приликама, где се много света скупља, као што су сабори, вашари, пијаци, весела и светковине, јавне игре и забаве, представе и томе подобно (§ 326 ал. 2).

б) С друге стране одредио је *врсту и величину казне*, која може бити прописана у наредбама за оне иступе. Месна полицијска власт може на име одређивати новчану казну од десет до сто педесет динара или затвор од једног до двадесет дана (§ 326 ал. 1).

Ове наредбе морају дакле имати *општи* карактер. По себи се пак разуме, да морају бити објављене, и да се не могу односити на случајеве предвиђене којим специјалним законом. У распису Министарства Унутрашњих Дела од 6. априла 1904. год. издатом поводом погрешног разумевања § 326 к. з. вели се о томе:

„Има три главна услова, који морају бити испуњени, кад се примењује § 326. к. з., на име:

1. Свака наредба, која се на основу § 326 издаје, мора бити општег карактера и претходно објављена грађанима.

2. Свака таква наредба треба да штити интересе сигурности личне и имовне, јавног морала, реда и мира.

3. Њоме се уређују само они јавни односи, који нису предвиђени ни у каквом другом специјалном закону, а за њих је, према природи њиховој, надлежна полицијска власт.

Из тога излази, да се по § 326. не могу ни у коме случају решавати спорови међу приватнима, у којима није ангажован какав јавни интерес.“

Казнени закони такви, као што је § 326, познати су под именом *бланкетних* казних закона; у њима су претпоставке за примену казне (т. ј. кривично дело и кривац) и врста и величина казне одређени само у општим потезима, а подробније одређивање остављено је полицијској наредби.³

III. Пошто се први, *општи део* Казненог Законика односи само на злочине и преступе, то његове одредбе не важе за иступе, у колико од тога није изрично учињен изузетак. То се види већ и по томе, што одељак о иступима има свој општи део: §§ 310–326.

3 В. Живановић Основи Кривичног Права, Општи Део § 27 I.

1. *Покушај*. Пошто није учињен никакав изузетак, то се за покушај иступа не може казнити. Законодавац налази, да су ова кривична дела сувише незнатне природе, да би се и покушај истих инкриминисао. Ово важи и за оне иступе, који су у ствари само блажа врста извесних злочина или преступа, као што су иступна крађа, превара и утаја, јер се према § 42 к. з. и за покушај *преступа* казни само онда, кад је то у закону изрично казано.

2. *Саучешће*. Подстрекачи и помагачи у иступима као и подржаваоци не могу се казнити, не сматрају се дакле као кривци.

Од тога је учињен изузетак у § 391 к. з. за саучеснике и подржаваоце код иступне *крађе, преваре и утаје*. Они се дакле сматрају као кривци. За њих је прописано, да се имају казнити као и сам извршилац. За подржаваоце пак важи § 50 к. з.. т. ј. подржаваоци, који су наведени у ал. 2. овог §-а, не могу се казнити.

3. *Подобност за урачунљивост*. § 53 к. з., где је говор о подобности за урачунљивост, односи се само на злочине и преступе, али би било и сувише претерано одступање од савременог основног кривично-правног принципа о кривичној одговорности, не захтевати код иступа подобност за урачунљивост.

У ранијим пројектима пруског Казн. Законика (од 1833. и 1836. год.) налазила се је одредба, да лица неподобна за урачунљивост не могу бити кажњена за иступе, већ да се имају место њих казнити они, којима припада над њима нарочит надзор. У последњем пак пројекту од 1843 год., који је постао законом, ова одредба је избачена, јер се нашло као по себи разумљиво, да је потребна и код иступа подобност за урачунљивост, тако да је излишно то нарочито наглашавати, а одговорност трећих се не може ни чим правдати.⁴

У нашем Казненом Законику, рађеном по угледу на пруски, такође се не налази таква одредба. Али да је потребна подобност за урачунљивост, што се, као што је речено, по себи разуме, види се и из § 321 к. з., у коме је прописано, да се деца испод дванаест година не могу казнити, већ се имају предавати родитељима, да их ови казне. Деца овог доба старости сматрају се дакле као неподобна за урачунљивост, па пошто се у овом §-у неподобни за урачунљивост због недовољне умне развијености не сматрају као кривци, то се не могу казнити ни они извршиоци иступа, код којих постоји која друга врста неподобности за урачунљивост.

Што се тиче подобности малолетника за урачунљивост, законодавац разликује, као што се види из наведеног § 321 к. з., малолетнике само у две групе према томе, да ли су навршили дванаест година или не. Он дакле сматра малолетнике од дванаест година као увек подобне за урачунљивост, т. ј. код малолетника од дванаест до шес-

4 B. Golidmmer op. cit. 710–11.

наест година нема се испитивати, да ли су делали с разбором или не, као што је у §5 6 к. з. прописано за злочине и преступе.

4. *Малолетство* није као код злочина и преступа (§§ 57 и 58 к. з.) *ублажавана*, већ *олакшавна* околност (§ 38 ал. 3 полиц. уредбе), т. ј. казна се не може спустити испод посебног минимума.

5. § 54 к. з., у коме се говори о нужној одбрани, мора важити и за иступну крађу, телесну повреду и повреду ствари, пошто су ова три кривична дела уједно и злочини и преступи и разлика лежи само у вредности ствари одн. тежини повреде, а од нападнутог се не може захтевати, да оцени ову вредност одн. тежину у тренутку напада.

6. За појам кривца код иступа *виност* није потребна, пошто се у општем делу треће части не налази одредба слична §-у 54 а к. з., и пошто се нигде не чини разлика између умишљајног и нехатног извршења, нити се игде помињу изрази „хотично“, „са знањем“, „из нехата“ и т. д. То се правда полицијским карактером иступа и према томе њиховом незнатношћу с моралног гледишта.

Од овога се мора учинити изузетак за иступну крађу, превару, утају и остала иступна кривична дела, која су у исто време и преступи или злочини, јер, разлика између иступног и преступног одн. злочиног извршења лежи *само* у тежини казне, те би било необјашњиво не захтевати виност у случају иступног извршења. Овакав изузетак у осталом мора да буде изрично наглашен од законодавца.

И према пруском Казненом Законику није била потребна виност⁵. У данашњем немачком Казненом Законику се код иступа нигде не чини разлика између умишљајног и нехатног извршења, али је виност према претежном мишљењу потребна, пошто је општи део овог законика заједнички за злочине и преступе⁶. Само је с обзиром на оно неразликовање између умишљајног и нехатног извршења спорно, да ли је довољан нехат. С обзиром на полицијску природу ових кривичних узима се од претежног мишљења да је нехат довољан⁷.

7. *Олакшавне* околности наведено су примера ради у § 38 ал. 3 полиц. ур. „*Олакшава* пак казну, вели се ту, преступнику, ако се нашло, да је он малолетан; ако га је други наговорио или навео да преступак учини; ако га је општењени или повређени раздражио, да га оштети или повреди; ако се је он иначе пре добро владао; ако је из бојажљивости, од стра или од срамото скривио; ако је зло у првој јарости и љутини учинио; ако је при преступљењу могао и већу ползу имати и већу штету учинити, али се је својевољно устегаво, па

5 В. *Oppenhoff* Das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten (1867) 549.

6 В. *Frank* Das Strafgesetzbuch (1911) XXIX Abschn. II. Прот. *Oppenhoff* Das Strafgesetzbuch (1901) XXIX Abschn. N. 9, 10.

7 В. *Frank* loc. cit.

се с мањом користи задовољио, мање је штете учинио, или је још и о том сам настојавао, да се ова штета поправи; ако је сам својеволјно од преступљења одустао⁸; ако је сам одустао, пре него што се преступљење открило, ово полицајној власти проказао и тим учинио, те је ова могла већу предстојећу опасност или штету отклонити или умалити; ако је, пре него што је ствар у поступак власти дошла, проузроковану њиме штету накнадио; ако је без затезања своју кривицу као и учеснике у овој при испиту открио; и најпоследње ако је онда, кад је преступљење учинио, случајно и преко свог обичаја пијан био, да за себе није знао, јер иначе пијанцу и ономе, који се с намером опије, да лакше или слободније зло учини, пијанство казну не умањава.“

Отежавне околности наведене су такође примера ради у § 38 ал. 2. „и тако је кривац, вели се ту, тим тежу казну заслужио, што су веће препоне биле, које је уклонити морао, и што се више спремао или претварао да зло учини; што је светија и строжија дужност, коју је он својим преступком повредио; што већа опасност из преступка проистиче, коју је предвидети могао; што је већу штету или повреду својим делом учинио; што је више поверење повредио, које се у њему имало; што је више часних људи или младежи на зло навео, наговорио или навукао; што је више учињеним преступком зла примера, саблазни или огорчења према људма причинио; што је више злобе или пизме, или лукавства у преступљењу употребио; што је год чешће и више пута зло чинио; и најпоследње што се више честитости од њега као од образованог лица очекивало“.

Код иступа нема *ублажавних* околности, тако да се казна не може ни у ком случају спустити испод посебног минимума. Но *поврат* је и овде *општа поопштравна* околност, на основу које се дакле може казна подићи изнад посебног максимума (§ 324 к. з.).

За постојање поврата захтева се за разлику од поврата код злочина и престапа:

1^о Да је нов иступ *истовестан* с ранијим. Није дакле довољна истородност, већ треба да оба иступа под исти законски пропис спадају.

2^о Да је нов иступ извршен у року од *шест* месеца, од како је извршилац за последњи иступ казну издржао одн. у новцу платио или од како му је она опроштена. Рок застарелости није дакле десет година (§ 73 ал. 2 к. з.), већ шест месеца.

Не захтева се међутим, за разлику од поврата код злочина и престапа (§ 73 ал. 1 к. з.), да је иступ извршен *умишљајно*, пошто у опште виност код иступа није потребна.⁹

8 Овај став не важи, пошто се за покушај иступа не казни од издања Казненог Законика, којим је укинута § 28. полиц. ур.

9 В. Живановић Општи Део § 82 I.

У случају поврата казна се *може* повећати за једну половину изнад њеног посебног максимума, но општи максимум казна за иступе прописаних не може се прећи. Поврат је дакле и овде *факултативна* поопштравна околност.

8. За случај *стицаја* иступа усвојен је за разлику од стицаја злочина и престопа *кумуляциони* систем (§ 323 ал. 1 к. з.). Кривац се дакле има осудити на збир свију заслужених казни, пошто се ове претходно претворе у једну казну, ако су разне врсте. Но казна, на коју се кривац има тако осудити, не сме ипак прећи општи максимум казни за иступе прописаних.

Од правила, по коме се кривац има осудити на збир заслужених казни, учињен је изузетак за *иступне крађе, преваре или утаје, које су у стицају с неким злочином или преступом* (§ 69 посл. ал. к. з.)¹⁰ У овом случају имају се применити правила, која важе за стицај злочина и престопа.¹¹

9. Рок *застарелости истраге* је три месеца (§ 396 ал. 1 к. з.). Но за *крађе, преваре и утаје* у вредности преко *десет* гроша чаршијских рок застарелости је година дана (§ 396 ал. 2 к. з.). Правила о почетку рока застарелости и о прекидању застарелости код злочина и престопа важе и овде (§ 396 ал. 1 к. з.).¹²

Рок *застарелости казне* („пресуде“) је исти као и рок застарелости истраге (§ 396 ал. 3 к. з.). Правила о почетку рока ове застарелости код злочина и престопа важе и овде (§ 396 ал. 3 к. з.: „рачунајући од дана, кад буде пресуда извршителна или ако после тога кривац побегне из руку власти, од дана, кад побегне“).¹³ О *прекидању* застарелости не говори се ништа, те је према томе она код иступа немогућа за разлику од застарелости казне код злочина и престопа (§ 80 к. з.).¹⁴

10. Неки се иступи ислеђују по званичној дужности, а други само по тужби повређеног, као н. пр. увреда. Код ових других иступа допуштен је *одустанак од тужбе* (§ 397 т. 2 к. з.).

11. *Смрт кривчева* предвиђена је изрично као *основ ништења државног права на казну* (§ 397 т. 1 к. з.). Пошто се о извршењу *новчане* казне не говори ништа, то се ни она не може извршити по смрти кривчевој за разлику од новчане казне изречене за неки злочин или преступ (§ 31 к. з.).

10 До зак. од 15. јуна 1863., којим је укинута ал. 2 §-а 323. к. з., и за иступне крађе, преваре и утаје, чија је укупна вредност, било њих самих за себе било у стицају једна с другом, иноси више од две стотине гроша чаршијских.

11 В. Живановић Општи Део § 85 II.

12 В. Живановић Општи Део § 88 III и IV.

13 В. Живановић Општи Део § 89 I.

14 В. Живановић Општи Део § 89 III.

12. И за иступе важе према § 325 к. з.: 1^о правило *nullum crimen sine lege* и *nulla poena sine lege* (§ 2 к. з.); 2^о правило „Незнање закона никог не оправдава” (§ 3. к. з.); 3^о правило, да се под „Србином“ има разумети сваки српски поданик без разлике (§ 4 к. з.); 4^о правило, да се српски поданик не може издавати старој власти за кривична дела, која би он учинио у Србији или на страни (§ 6 к. з.);¹⁵ 5^о правило, да се српски војници и официри имају судити по Казненом Законнику за кривична дела учињена на отпусту (§ 9 к. з.); 6^о правило, да кривичним делом оштећени има право на накнаду штете без обзира на то, да ли ће извршилац кривичног дела бити кажњен за исто или не (§ 10 к. з.); 7^о правило, да *блажији* казнени закон има повратну силу (§ 11 к. з.).¹⁶

13. Што се тиче *важења казних закона у погледу места* за иступе је усвојен искључиво *територијални* принцип постављен у § 5 к. з. (§ 325 к. з.). Наши казнени закони за иступе из Казненог Законика важе дакле само за иступе извршене у *Србији* за разлику од казних закона за злочине и преступе. Но за иступну *крађу, превару* или *утају* важе у овом погледу иста правила као и за злочине и преступе (§§ 7 и 8 к. з.).¹⁷

Тома Живановић, *О иступима из Кривичног законика (објашњење 3. части)*, Београд, 1914.

15 В. Живановић Општи Део § 31 II.

16 В. Живановић Општи Део § 29 II 2.

17 В. Живановић Општи Део § 30 II.